

ΙΤΑΛΙΑ

ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗΣ¹

Marco Revelli*

Το φθινόπωρο του 1969, κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων προορισμένων να αλλάξουν σε βάθος όχι μόνο τις σχέσεις στον βιομηχανικό τομέα αλλά και στην ίδια την ιταλική κοινωνία, μία ομάδα κινηματογραφιστών έθεσε εαυτών «στη διάθεση» των ιταλικών συνδικαλιστικών συνμοσπονδιών για να κινηματογραφήσει το γεγονός. Ο Ugo Gregoretti έκανε την ταινία *Contratto*, η οποία δεν στερείται καλλιτεχνικής αξίας και είναι πάντοτε χρήσιμη για την κατανόηση αυτής της εμπειρίας. Υπήρξαν κι άλλες απόπειρες, πιο πειραματικές (όπως της ομάδας «Cronache»), σε αναζήτηση ενός «κοινωνικού» κινηματογράφου. Δεκαπέντε περίπου χρόνια νωρίτερα, με το *Metello* του Vasco Pratolini

(1955), το «κοινωνικό ζήτημα» είχε κάνει την είσοδό του στην ιταλική λογοτεχνία: δέκα χρόνια αργότερα, το *La chiave a stella* του Primo Levi (1978) εξυμνούσε την εποποιία ενός επαγγελματία εργάτη που βάδιζε προς το τέλος της. Στο μεσοδιάστημα, εμφανίζεται μια μεγάλη σειρά λογοτεχνικών έργων με εργατική θεματολογία: *Memoriale* του Paolo Volponi (1962), *A proposito di una macchina* του Giovanni Pirelli (1963), *Vogliamo tutto* του Nanni Balestrini (1968), *Donnarumma all' assalto* του Ottiero Ottieri (1972)... Τα βιβλία αυτά μαρτυρούν τη σημασία που απέκτησαν οι κοινωνικές συγκρούσεις την εποχή εκείνη του λεγόμενου «ώρμου φορντισμού», αλλά και την ικανότητα των εργαζομένων ως συλλογικού υποκειμένου να κατέχουν μια αρκετά σημαντική θέση στο χώρο του φαντασιακού των διανοουμένων, και ίσως ακόμη να αποτελέσουν συστατικό στοιχείο του. Αυτή η πρωτόγνωρη σχέση μεταξύ «των συγγραφέων και του λαού», σύμφωνα με την έκφραση του Alberto Asor Rosa, οδήγησε ορισμένους ιταλούς διανοούμενους να συναντήσουν αυτό το παράξενο συλλογικό υποκείμενο –που δεν ήταν ούτε αμιγώς πολιτικό ούτε άγρια κοινωνικό, ούτε «σύγχρονος πρόγυμνα» ούτε «πρωτόγονο παγανιστικό γέννημα», που ήταν το Συνδικάτο, ακριβώς την εποχή που το πολιτικό κόμμα έχανε τη δύναμη έλξης των διανοουμένων. Κατά την περίοδο αυτή, το Συνδικάτο δεν είχε μόνο βρει εκπροσώπους από τις τάξεις της διανοήσης, δεν αποτε-

λούσε απλώς αντικείμενο συστηματικής μελέτης από τους ειδικούς (κοινωνιολόγους της εργασίας, πολιτειολόγους, ιστορικούς της βιομηχανίας, οικονομολόγους), αλλά έγινε και χώρος πολιτιστικής επεξεργασίας: υποκείμενο και αποδέκτης μιας διανοητικής εργασίας (ας αναφέρουμε τον Raniero Panzieri και τις ομάδες των Quaderni Rossi: τους Rieser, Tronti, Negri). Και αν κανείς δεν ακολούθησε το παράδειγμα της Simone Weil, επιλέγοντας έστω και προσωρινά «τις συνθήκες ζωής του εργάτη», αντίθετα πολλοί διανοούμενοι όπως ο Bruno Trentin, ακολουθώντας το παράδειγμα του Vittorio Foa ανέλαβαν σημαντικές ευθύνες μέσα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Και αντίστροφα πολλοί πέρασαν από τη συνδικαλιστική στράτευση στη διανοητική εργασία. Αναφερόμαστε στον Agis Accornero, εργάτη και αγωνιστή της Fiom την εποχή της αμφισβήτησης, που έγινε κοινωνιολόγος της βιομηχανίας, όπως επίσης και σε όλη τη γενιά των καθολικής παιδείας κοινωνιολόγων της εργασίας, η οποία διαμορφώθηκε στη δεκαετία του 70.

Η ρήξη της δεκαετίας του '80

Η δεκαετία του '80 σηματοδοτείται από τη ρήξη μ' αυτή την εποχή. Ο «κόσμος της εργασίας» φαίνεται να έχει χτυπηθεί από παράδοξη αφασία και διαρκή αδιαφάνεια. Δεν είναι πλέον αντικείμενο ούτε λογοτεχνικών απεικονίσεων ούτε πολιτικού στοχασμού, περιορίστηκε σε μια «παραγωγική λειτουργία» της νέας οικονομικής επιστήμης. Επιβιώνει στα πλαίσια της ιστοριογραφίας, η οποία εξ ορισμού καταγράφει το «παρελθόν», και στους εξειδικευμένους κλάδους της κοινωνιολογίας, οι οποίοι είναι κυρίως προσανατολισμένοι στην επιχείρηση παρά στην «εργατική δύναμη», στην παραγωγή παρά στην υποκειμενικότητα. Οι γέφυρες μεταξύ των διανοούμενων και των εργατών μοιάζουν να έχουν κοπεί οριστικά. Οι πρώτοι διασκορπίστηκαν και έγιναν τεχνοκράτες, με πολύ μεγάλη εξειδίκευση: ο μετα-βιομηχανικός κόσμος βύθισε στο σκοτάδι τους δεύτερους, κατάλοιπα μιας υλικής πραγματικότητας που τείνει να γίνει εικονική. Ορισμένοι ερευνητές που είχαν θέσει τις ικανότητές τους στην υπηρεσία των συνδικαλιστικών οργανώσεων (όπως ο Gino Giugni, ένας από τους «πατέρες» του Καταστατικού των εργαζομένων, ή ο Tiziano Treu, ένας από τους πρωταγωνιστές για την καθιέρωση του εργατικού δικαίου κατά τη δεκαετία του '70), ανέλαβαν τα τελευταία χρόνια, ως υπουργοί «τεχνοκρατικών» κυβερνή-

σεων, να διαχειριστούν τη διάλυση του κοινωνικού κράτους, στη συγκρότηση του οποίου είχαν συνεισφέρει. Άλλοι πάλι έγιναν σύμβουλοι τραπεζικών οργανισμών ή μεγάλων επιχειρήσεων. Όσον αφορά το συνδικαλιστικό προσωπικό, δημοσιούπαλληλοποιείται και εξειδικεύεται όλο και περισσότερο: έχει γίνει μία «τάξη».

Όσο παράξενο κι αν φαίνεται, όσο περισσότερο η «μετα-φορντιανή» ρητορική –από την αναβάθμιση του ανθρώπινου παράγοντα μέσα στο «ενοποιημένο εργοστάσιο» ως την «πνευματική κινητοποίηση» του εργαζομένου και την αναγνώριση της δημιουργικότητάς του– κερδίζει έδαφος, τόσο περισσότερο επικαλούνται την υπέρβαση του τεύλοριανού διαχωρισμού, δηλαδή του διαχωρισμού μεταξύ διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας, τόσο η συνολική σφαίρα της εργασίας των εργατών «αποπνευματικοποιείται» και καθίσταται απρόσιτη για τον κόσμο της διανοήσης. Το γεγονός είναι πως η βαθιά μεταμόρφωση των βιομηχανικών διαδικασιών που σηματοδεύει το τέλος του «φορντισμού» (καθολικός ανταγωνισμός, διεθνοποίηση του παραγωγικού κύκλου, «τογιοτοποίηση») στερεί το συνδικάτο από τον ιστορικό του ρόλο. Το συνδικάτο γίνεται όλο και λιγότερο ένα εργαλείο κοινωνικής εκπροσώπησης ή διαπραγμάτευσης μεταξύ ανταγωνιστών στην εργασιακή σχέση, ένας τόπος όπου θα μπορούσαν να αρθρωθούν σκέψη και πράξη για μια εναλλακτική κοινωνία. Τουναντίον γίνεται ένας θεσμός που παρέχει υπηρεσίες στους εταίρους του, μία «επιχείρηση» που διαχειρίζεται οικονομικούς πόρους (αναφερόμαστε στα υπό σύσταση «ταμεία συνταξιοδότησης», τα οποία προβλέπονται από την τελευταία μεταρρύθμιση των κοινωνικών ασφαλίσεων), όπως ένας οποιοσδήποτε φορέας που προέρχεται και δρα στα πλαίσια της αγοράς. Ένα τέτοιο συνδικαλιστικό πρότυπο απαιτεί βεβαίως διανοητικές ικανότητες αλλά με τη μορφή ειδικών συμβούλων (όπως σε οποιαδήποτε άλλη επιχείρηση), υπό το έμβλημα μιας κανονικής «ανταλλαγής» εμπορευμάτων, και όχι ενός κοινού σχεδίου, και πολύ λιγότερο μιας συλλογικής αναζήτησης ενός «άλλου τόπου» (αυτού του «άλλου τόπου», που είχε τόσο γοητεύσει τους διανοούμενους της προηγούμενης γενιάς, η οποία προσέγγιζε τον εργατικό κόσμο ως έναν «άλλο» κόσμο και μ' αυτή του την ιδιότητα «ακέραιο», «ανέγγιχτο»...). Πολλοί οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι της οργάνωσης, τεχνοκράτες της επικοινωνίας «εργάζονται» για το συνδι-

κάτο στα πλαίσια μιας σχέσης όπου η αγορά έχει αντικαταστήσει την πολιτική στράτευση και το επάγγελμα προηγείται του προορισμού. Βλέπουμε επίσης να πολλαπλασιάζονται τα φόρουμ, τα συνέδρια, και οι άλλες εκδηλώσεις όπου επιχειρηματίες, συνδικαλιστικοί υπάλληλοι, και ερευνητές αντιπαράθετουν τις απόψεις τους με ένα πνεύμα εντελώς κλαδικό και εντελώς απομακρυσμένο από την αναζήτηση ενός συνολικού νοήματος που ενέπνεε τις σχέσεις μεταξύ του κόσμου της εργασίας και του κόσμου της διανοήσης κατά την προηγούμενη περίοδο. Οι προεκτάσεις γύρω από την ιδέα που μια κοινωνία θα μπορούσε να έχει για τον εαυτό της είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Η μετα-βιομηχανική κοινωνία δεν «βλέπει» πλέον την εργασία, δεν διαθέτει πια ούτε τα σύμβολα ούτε τη γλώσσα ούτε τις λέξεις που θα της επέτρεπαν να την οραματιστεί.

Μερικές φορές συμβαίνει οι ίδιοι οι εργάτες να «παίρνουν το λόγο», να γίνονται διανοούμενοι», όπως ο Antonio Pennacchi στο *Mammot* (1994), μια ιστορία για το εργοστάσιο και την εργασία, μια ιστορία σκληρή και χωρίς ανταπάτες. Αλλά πρόκειται για αφηγήσεις του λυκόφωτος που εξιστορούν τον κοινωνικό θάνατο, το τέλος ενός ιστορικού ρόλου. Πικρές ιστορίες όπου η απογοήτευση συναγωνίζεται με τη ζωντάνια, εκτός συνδικάτου, πολιτικής, στράτευσης, ιστορίας...

Μετάφραση από τα γαλλικά

Φωτεινή Ταμβάκου

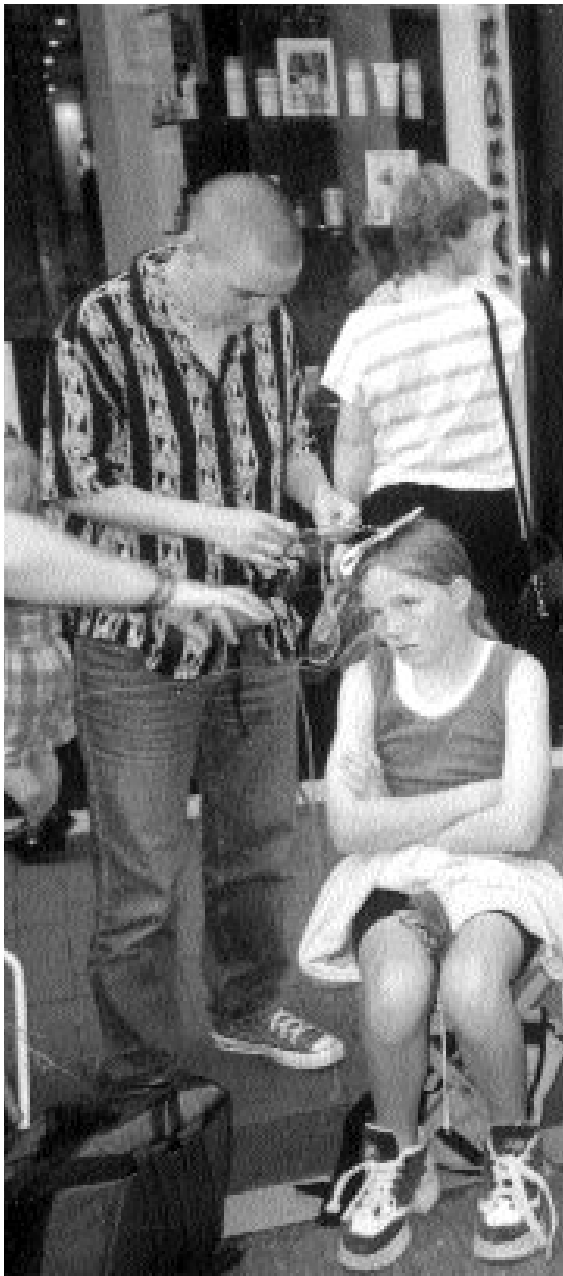
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης

* Ο Marco Revelli διδάσκει Πολιτικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο του Τορίνο. Έχει δημοσιεύσει τα έργα: *Lavorare in Fiat*, 1989, και *La Fiera dell' Est* (σε συνεργ.), 1993.

Σημείωση

1. Επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 25, Δεκέμβριος 1995.

LIBER
ΣΥΓΧΡΟΝΑ 360 ΘΕΜΑΤΑ

LIBER
ΣΥΓΧΡΟΝΑ 361 ΘΕΜΑΤΑ